

UPRAVLJANJE BEZBEDNOSNOM KRIZOM NA ZAPADNOM BALKANU

Goran Župac¹

Apstrakt

Cilj ovoga rada jeste da se analizira bezbednosna kriza na Zapadnom Balkanu, posebno sa aspekta kriznog menadžmenta – upravljanja krizom. Istraživanje je imalo teorijski i empirijski deo. U teorijskom delu date su informacije o nastanku izraza „Zapadni Balkan“ i definisana bezbednosna kriza. U empirijskom delu rada istraživani su nosioci upravljanja bezbednosnom krizom u regionu i njihovi interesi. U istraživanju su primarno korišćene sledeće naučne metode: komparativna, studija slučaja i analiza sadržaja. Ključni rezultati istraživanja jesu: 1) Izraz Zapadni Balkan je geopolitička kovanica, a ne naučno izveden pojam; 2) Bezbednosna kriza je zajednički pojam za sve aspekte krize u regionu; 3) Bezbednosnom krizom u regionu upravlja NATO, sa pokušajima uključivanja Evropske unije i pojedinih država; 4) Interesi su ključni činilac upravljanja krizom na Zapadnom Balkanu. Kratak zaključak rada može da glasi: Na Zapadnom Balkanu u toku je ozbiljna bezbednosna kriza, kojom upravlja NATO, sa neznatnim uticajem Evropske unije i država regiona.

Ključne reči: Zapadni Balkan, bezbednosna kriza, interesi, upravljanje.

Uvod

Rat je bio i ostao najteža pretnja ugrožavanja države. Sukobima u Ukrajni i Rusiji, te na Bliskom istoku, bezbednosna pretnja može da eskalira do Trećeg svetskog rata. U okviru navedenih sukoba ponovo tinja „bure baruta“ – Zapadni Balkan.

Predmet ovog istraživanja jeste bezbednosna kriza na Zapadnom Balkanu. Istraživanje traga za odgovorima na pitanja: 1) šta je Zapadni Balkan?; 2) šta je bezbednosna kriza na Zapadnom Balkanu?; 3) Ko upravlja bezbednosnom krizom u regionu? i 4) Šta je osnovni činilac upravljanja bezbednosnom krizom u regionu? Vremenski okvir istraživanja seže od kraja Hladnog rata, odnosno poslednje decenije prošlog veka.

Naučni cilj istraživanja jeste deskripcija bezbednosne krize na Zapadnom Balkanu i tipologija i klasifikacija nosilaca i njihovih interesa u upravljanju krizom.

U teorijskom delu istraživanja analizirani su pojmovi „Zapadni Balkan“ i „bezbednosna kriza“. U empirijskom delu istraživanja identifikovani su nosioci upravljanja krizom u regionu i njihovi interesi. Sve to je, u kasnijem, obuhvaćeno diskusijom rezultata istraživanja. Navedeni delovi istraživanja, ujedno su i pitanja ovog rada.

¹ Goran Župac, dr, Vanredni profesor, Univerzitet UNION-Nikola Tesla, Beograd, Fakultet za poslovne studije i pravo, Jurija Gagarina 149a 11.000 Beograd, Republika Srbija, Tel.: +381 60 589 99 85, E-mail: goran.zupac@fbsp.edu.rs.

Rezultati teorijskog dela istraživanja

Zapadni Balkan

Izraz *Zapadni Balkan* je veštačka geopolitička kovanica nastala nakon raspada bivše SFR Jugoslavije i tokom vremena obuhvatala je različit broj država koji taj region čine. Izraz je lansirala Evropska unija (u daljem: EU), prihvatile su ga pre svega zapadne zemlje, a ušao je i u politički diskurs u regionu i šire (Forca, 2021a).

Prvobitno, krajem prošlog veka, izraz Zapadni Balkan obuhvatao je nove države nastale na prostoru bivše SFRJ, bez Slovenije, plus Albanija. Dakle, region su činile: Hrvatska, Bosna i Hercegovina, SR Jugoslavija, Makedonija (danas: Severna Makedonija) i Albanija. Razdruživanjem Srbije i Crne Gore (2006) regionu je pripadalo šest država i nosio je skraćenicu WB 6 (Western Balkans six). Nakon što je Hrvatska primljena u EU (2013), njeno mesto u izrazu Zapadni Balkan „zauzima“ teritorija Kosova i Metohije, koju zapad imenuje kao Kosovo. Tako, opet je u upotrebi izraz WB 6, ili, s obzirom da se Srbija tome protivi, koristi se i izraz WB 5+1 (Forca, 2022).

Činjenica je da je izraz Zapadni Balkan ušao i u politički diskurs, odnosno da ga, osim zapadnih zemalja, prihvataju sve zemlje regiona. Tako, u međunarodnim odnosima i inicijativama u regionu, taj izraz se koristi kao službeni.

Po pitanju spoljnopolitičke orijentacije može se konstatovati: 1) sve zemlje regiona, računajući i teritoriju Kosovo i Metohija (u daljem: KiM), strateški su orijentisane ka članstvu u EU i 2) zemlje regiona (računajući i KiM), izuzev Srbije i BiH, strateški su opredeljene za članstvo u NATO. Pri tome, Albanija (2009), Crna Gora (2017) i Severna Makedonija (2020) već su postale članice severnoatlanske Alijanse.

Bezbednosna kriza

Kriza je pošast savremenog sveta i javlja se u svim sferama ljudske i društvene delatnosti. Otuda, može se reći da nema jedinstvene definicije tog pojma (kriza), ali se iz teorijskog fonda mogu izvući najčešće korišćene. U skladu s predmetom ovog istraživanja, korišćemo definicije krize koje su dali osvedočeni aksperti teorije kriznog menadžmenta, kao što su: Hart (Paul't Hart), Boin (Ariel Boin), Štern (Eric Stern), Rozental (Joel H. Rosental), Mitrof (Ian Mitrof) i drugi. **(Tabela 1).**

Tabela 1. Definicije krize

	AUTOR	DEFINICIJA KRIZE
1.	H.Rozental, V.Čarls (1989)	Ozbiljna pretnja osnovnim strukturama ili fundamentalnim vrednostima i normama socijalnog sistema koja, u uslovima vremenskog pritiska i velike neizvesnosti, zahteva donošenje kritičnih odluka
2.	T.Paučant, J. Mitrof (1992)	Poremećaj koji ugrožava fizički sistem organizacije kao celine i njene osnovne pretpostavke, subjektivni osećaj, i njenu egzistencijalnu bit
3.	A. Boln, P. Hart, E. Stern (2010)	Neočekivana i nepoželjna situacija: kada govorimo o krizi, obično mislimo da će se nešto loše desiti nekoj osobi, grupi, organizaciji, kulturi, društvu, ili, kada je veoma velika, svetu u celini. Nešto se hitno mora učiniti kako bismo sprečili tu pretnju. (...) Krize predstavljaju prelazne faze, tokom kojih više ne važe normalni načini funkcionisanja

Izvor: Obrada autora

Analizirajući vrste kriza u mnogim društvenim delatnostima, Boin i Lagadek su uveli izraz „moderna kriza“ i utvrdili njene osnovne karakteristike: „Velike posledice (efekti), pogođen veliki broj ljudi; Velika ekonomska cena koja nadmašuje mogućnosti klasičnog sistema osiguranja; Bez presedana (nova), generički i kombinovani problemi koji utiču na vitalne resurse; Dinamika poput „lavine“ usled mnoštva rezonantnih fenomena; Sistemi za vanredne situacije loše reaguju, zastarele, neprimenljive ili čak kontraproduktivne procedure; Eksterna nesigurnost koja se ne smanjuje tokom trajanja krize; Dugo gtrajanje s pretnjama koje se vremenom menjaju; Konvergencija, odnosno veliki broj aktera koji se pojavljuju; Krizni problemi u komunikacijama i Značajne opasnosti svih vrsta“ (Forca i Župac, 2024a).

Činjenica je da se analitičari bave aspektima krize izazvane ratom, zbog elementarnih nepogoda i drugih prirodnih nesreća i katastrofa, političkih konflikta, ekonomskog sukobljavanja i drugo, ali ne pod jedinstvenim izrazom – „bezbednosna kriza“. U skladu s tom činjenicom, bilo je neophodno definisati izraz „bezbednosna kriza“. U ovom istraživanju, pod izrazom „bezbednosna kriza“ podrazumeva se: „Kompleksna i multidimenzionalna (inetgrisana) veštačka i/ili prirodna kriza, ili njiohova kombinacija, koja nastaje kao posledica delovanja čoveka ili prirode, a dovodi do drastične disfunkcionalnosti referentnog objekta bezbednosti, pa i njegovog nestanka i zahteva brzo odlučivanje“ (Forca i Župac, 2024b).

Dakle, bezbednosnu krizu proizvodi čovek i/ili priroda (priroda sama ili čovek i priroda), što daje njenu suštinu prikazanu na **Slici 1.**

Slika 1. Bezbednosna kriza

Izvor: Obrada autora

Sa **Slike 1** uočavamo da je u njenom definisanju primenjen pristup proširenju pojma „bezbednost“, iz samo vojnog u politički, ekonomski, društveni i ekološki sektor, a što su učinili istraživači Kopenhaške škole bezbednosti (Buzan i sar., 1998).

Bezbednosna kriza na Zapadnom Balkanu

Od raspada bivše SFRJ, u regionu koji se sada imenuje kao Zapadni Balkan, evidentni su svi aspekti bezbednosne krize, bez obzira da li neko priznaje ili ne priznaje da ta kriza postoji. Svojevremeno, Danijel Server je identifikovao tri problema koji „koče“ put Zapadnog Balkana u EU: 1) spor između Makedonije i Grčke o imenu; 2) normalizacija odnosa Beograda i Prištine i 3) nefunkcionalnost institucija Bosne i Hercegovine (Politika, 18.12.2018). Spor Makedonije i Grčke je rešen „Prespanskim dogovorom“, dakle ostali su problemi koje, po Serveru, koče Srbi! Na promociji svoje knjige *Od rata do mira na Balkanu, na srednjem istoku i Ukrajini*, u Beogradu, Server je praktično opisao i neke ključne odrednice bezbednosnih problema Zapadnog Balkana, ističući „nefunkcionalnost BiH je sve vidljivija, a prestao je proces normalizacije odnosa između Beograda i Prištine“. (Politika, 18.12.2018)

U prilog navedenom poimanju bezbednosne krize, a konkretno na predmetu ovog rada, ukazuju i neka istraživanja, u kojima je zapisano: „Zapadni Balkan danas opterećuju mnoga bezbednosna pitanja, kako u regionalnom tako i u bilateralnom smislu: nerešena teritorijalna pitanja, međuetnička trvenja, nestabilne političke i ekonomske prilike, prisustvo (često oponentnih) međunarodnih aktera, kao i mnoge savremene bezbednosne pretnje poput organizovanog kriminala, korupcije, ilegalnih migracija, elementarnih nepogoda i sl“. (Šekarić, 2021). Takodje, Dragišić bezbednosne probleme na Zapadnom Balkanu klasifikuje u dve grupe: 1) Sukobi između država regiona i sukobi etničkih grupa u okviru jedne države, posebno apostrofirajući nefunkcionalnost BiH, problem Kosova i Metohije i težnje za stvaranjem tzv. Velike Albanije i 2) Asimetrične pretnje, primarno: organizovani kriminal, terorizam i ekonomske i socijalne pretnje. (Dragišić, 2015).

Ne ulazeći ovoga puta u unutrašnje, pa i spoljne probleme koje imaju Severna Makedonija, Albanija i Crna Gora, kao i evidentne pretnje u region, poput organizovanog kriminala i korupcije, činjenica je da su najveći bezbednosni problemi (kriza) na Zapadnom Balkanu: pitanje Kosova i Metohije i nefunkcionisanje BiH. U

prilog rečenom jeste i izjava odlazećeg Generalnog sekretara NATO Jensa Stoltenberga, koji ističe: “NATO smatra da je bezbednosna situacija na Zapadnom Balkanu i dalje veoma krhka. Na Kosovu i u Bosni postoji potencijal za tenzije” (Radio Slobodna Evropa, 26.01.2024).

Rezultati empirijskog istraživanja

Kosovo i Metohija

Kriza na KiM duga je više od jednog veka i zahvatala je Srbiju kao samostalnu državu, ili njeno bitisanje u okviru drugih državnih entiteta. Ipak, fokus istraživanja je na periodu krize nakon agresije NATO na SRJ, 1999. godine. Činjenice i podaci iznose se taksativno:

- NATO je izvršio agresiju na SR Jugoslaviju 1999. godine mimo mandata Saveta bezbednosti UN i protivno članu 5 Vašingtonskog sporazuma o formiranju Alijanse (Forca, 2021a). Da bi se obustavila oružana dejstva i SB UN doneo adekvatnu rezoluciju, koja praktično „opravdava“ agresiju, sklopljen je *Vojnotehnički sporazum između vlada SRJ i Srbije i NATO o razmeštanju multinacionalnih snaga na KiM (Vojnotehnički sporazum, 1999)*. Ssavet bezbednosti UN je doneo Rezoluciju br. 1244, kojom je uveden protektorat UN na KiM, otpočela mirovna misija – UNMIK i rasporedjene multinacionalne snage – KFOR (Rezolucija SB UN, br. 1244, 1999). Nigde se u Rezoluciji SB UN br. 1244 ne pominje nezavisnost Kosova, odnosno ističe se njegova najveća autonomija u okviru SRJ (Isto);
- Snage bezbednosti SRJ (vojska i policija) morale su se povući sa KiM (Isto), a za njima je izbeglo (interno raseljeno) oko 200.000 stanovnika, uglavnom srpske nacionalnosti. Rezolucijom 1244 je predviđeno da snage bezbednosti SRJ mogu da se vrate na Kosovo, u stotinama, ne u hiljadama i utvrđena su četiri zadatka koje treba da obavljaju (Rezolucija SB UN, 1244; Aneks II). Nikada se te snage SRJ i Srbije nisu vratile na KiM, iako je bila pripremljena jedinica (3. Odred) još za vreme SRJ, a postojali zvanični zahtevi vlasti Srbije 2023. godine;
- Rasporedjivanjem KFOR-a na KiM, koje su u početku brojale oko 50.000 pripadnika, nije sprečen pogrom Srba koji se događa 2004. godine. Visoki oficir KFOR-a je jednostavno izjavio – „bili smo iznenadjeni potezima Prištine“ (Sputnjik, 10.02.2019).
- Da bi stvorii uslove za „otcepljenje“ Kosova od Srbije, zapadne sile su podstrekivale i podržale razdruživanje Državne Zajednice Srbija i Crna Gora (2006), koja je nastala preimenovanjem bivše SRJ, 2003. godine;
- Privremeni organi vlasti na KiM, nakon neuspešne misije izaslanika Generalnog sekretara UN Martija Ahtisarija (2007), jednostrano su proklamovali nezavisno Kosovo, 2008. godine. Proklamovanu nezavisnost Kosova priznao je veliki broj zemlaja sveta na čelu sa zapadnim silama SAD, Velika Britanija, Francuska, Nemačka i druge. Od tada postaje jasniji cilj agresija NATO na SRJ 1999 i namera zapadnih sila da razbiju Srbiju. Nekadašnji komandant KFOR-a general Fabio Mini tvrdi da su SAD i Velika Britanija donele odluku o otcepljenju Kosova još za vreme odvajanja BiH (Forca, 2023);
- Medjunarodni sud pravde u Hagu je na pitanje Vlade Srbije: „Da li je dekaracija o proklamovanju nezavisnosti Kosova koju su doeleni privremeni organi vlasti

- u Prištini u suprotnosti sa međunarodnim pravom“, negativno odgovorio. Tu činjenicu potežu mnoge zapadne sile kada tvrde da Kosovo treba da bude nezavisna država (Forca, 2021a);
- Od 2010. godine pitanje normalizacije odnosa Beograda i Prištine, iz SB UN, prešlo je u nadležnost EU. Prvi značajniji sporazum između Beograda (potpisao Ivica Dačić) i Prištine (potpisnik Hašim Tači), uz supotpis EU (Ketrin Ešton), datira iz 2013. godine pod nazivom „Prvi principi o normalizaciji odnosa“ (Briselski sporazum, 2013). Sporazum u 15 tačaka reguliše pitanja: izbora, sudstva, policije, energetike i, posebno, obaveze prištinskih vlasti da formiraju Zajednicu opština sa većinskim srpskim stanovništvom, poznatu ka Zajednica srpskih opština – ZSO. Karakteristična je tačka 14 u kojoj se utvrđuje „da se strane meće međusobno ometati na putu ka Evropskoj uniji“. Takvu odredbe tačke 14 deo javnosti u Srbiji okarakterisao je na način da je Srbija priznala nezavisnost Kosova. U tom smislu, grupa poslanika opozicije podnela je Ustavnom sudu pitanje ustavnosti Briselskog sporazuma. Ustavni sud je odgovorio da taj sporazum nema karakter međunarodnog ugovora (Pešić, 2024).
 - Činjenica je da prištinska strana do sada nije formirala ZSO, ali se tačka o „dvema stranama“ polagano proširuje ka poimanju dve države. Tako, u Sporazumu koji je sačinila EU (prvobitno poznat kao „nemačko-francuski papir“), koji je prema rečima zvaninika EU usaglašen u Ohridu 2023, u tačkama 1 i 4 eksplicitno stoji: „1) Strane će međusobno razvijati normalne, dobrosusedske odnose na osnovu jednakih prava. Obe strane će međusobno priznati svoja dokumenta i nacionalne simbole, uključujući pasoše, diplome, registarske tablice i carinske pečate“; „4) Strane polaze od pretpostavke da nijedna od njih ne može predstavljati drugu u međunarodnoj sferi ili delovati u njeno ime. Srbija se neće protiviti članstvu Kosova u bilo kojoj međunarodnoj organizaciji“ (Pešić, 2024). Polazeći od navedenog, zapadni lideri su oštro zamerili Srbiji što je formirala poseban tim za sprečavanje prijema Kosova u Savet Evrope. Stoga, sve se više u političkim krugovima ističe da je Kosovo nezavisno i da Srbija treba da, de facto, prihvati tu realnost.
 - Situacija na KiM se iz dana u dan pogoršava po stanje srpske zajednice na severu, jer je južni deo, ugavnom, „uklopljen“ u kosovski politički sistem. Vlasti u Prištini sprovode presiju nad srpskim življem na severu KiM, hapse zbog tobožnjih ratnih zločina, učešća u demonstracijama; ukinut je dinar kao sredstvo plaćanja na KiM; uveden je evro kao platežno sredstvo; zabranjen je uvoz roba iz Srbije i drugo. Tome treba dodati da su Srbi izašli iz institucija vlasti na Kosovu, posebno u četiri opštine na severu, kao i da su organizovano napustili policiju. To je prišinska strana iskoristila i na tobožnjim izborima izabrala opštinske organe iz reda Albanaca, proterala Srbe iz objekata i iste nacionalizovala. Srbija više ne funkcioniše na KiM.
 - Na Kosovu se sve više naoružavaju tzv. bezbednosne snage, koje se od 2018. godine postepeno pretvaraju u „Vojsku Kosova“, sa planom da se taj proces završi do 2028. godine. Naoružavanje i osposobljavanje buduće „Vojske Kosova“ svesrdno i najviše pomažu članice NATO, pre svih SAD, Velika Britanija i Turska, iako po Rezoluciji SB UN 1244, osim KFOR-a na Kosovu ne mogu da postoje drugi naoružani oblici (Rezolucija SB UN, br.1244, 1999).

- U takvim uslovima, nastavlja se iseljavanje Srba sa KiM, koje je poslednjih godina značajno povećano. Prema rečima predsednika Srbije Aleksandra Vučića, „od dolaska Kurtija na čelo Vlade Kosova, sa severa se iselilo 11% Srba“ (KoSSev, 28.10.2023). To je, između ostalog, jedan od ciljeva prištinskih vlasti – *proterati Srbe sa Kosova*.

Bosna i Hercegovina

Razbi-raspad SFRJ počev od Slovenije i Hrvatske (1991), prelio se u Bosnu i Hercegovinu 1992. godine. Nakon tri godine građanskog, etničkog, pa i verskog rata, sporazumom iz Dejtona (SAD), 1995. godine zaustavljeni su oružani sukobi. Dejtonskim mirovnim sporazumom iz 1995 (vidi: Dejtonski mirovni sporazum, 1995), koji sadrži i Ustav BiH, forirana je Bosna i Hercegovina, kao država tri naroda (Bošnjaci, Srbi i Hrvati) i dva entiteta (Federacija BiH i Republika Srpska). Kasnije je ustanovljen i Brčko Distrikt BiH. Ni posle gotovo tri decenije od usvajanja Dejtonskog sporazuma BiH ne funkcioniše kao država, a bezbednosne pretnje ponovo tinjaju. U daljem, navedeni su neki od ključnih uslova funkcionisanja BiH, koji mogu da proizvedu bezbednosne pretnje:

- Dejtonskim mirovnim sporazumom obustavljen je rat u BiH, ali nije došao mir. „BiH je zemlja u kojoj jedna polovina ne priznaje drugu, a u onoj prvoj, malo većoj polovini, koja je podijeljena na dvije četvrtine, Bošnjaci i Hrvati žive u antagonističkoj koegzistenciji” (Kecmanović, 2007).
- Iako su Dejtonskim sporazumom (1995), u čijem je sastavu i Ustav BiH, stvorena dva entiteta, entitet Federacija BiH skrojen je još 1994. godine u Vašingtonu, pod nazivom Muslimansko-hrvatska Federacija, na trojnom sastanku Bil Klinton (predsednik SAD), Franjo Tuđman (predstavnik Hrvata) i Alija Izetbegović (predstavnik Muslimana iz BiH). Od tada, a posebno nakon stupanja na snagu Dejtonskog sporazuma (Ustava BiH), tinja nezadovoljstvo hrvatske etničke zajednice u BiH što nemaju svoj entitet (Forca, 2021b).
- Bosna i Hercegovina je, praktično, pod međunarodnim poluprotektoratom. Naime, od formiranja 1995, ogroman uticaj na procese u BiH ima Visoki predstavnik za BiH. U Dejtonskom mirovnom sporazumu (Aneks X) utvrđeno je da su se strane u sporazumu dogovorile da će se, u skladu s relevantnom rezolucijom SB UN, uspostaviti *Visoki predstavnik za implementaciju Dejtonskog mirovnog sporazuma*. Takođe, u istom dokumentu utvrđene su i nadležnosti Visokog predstavnika (Dejtonski mirovni sporazum, 1995). Medjutim, na „ovlašćenja“ Visokog predstavnika u BiH značajan uticaj imala su dva samita: 1) Nakon postizanja Dejtonskog sporazuma (novembar 1995), a pre zvaničnog potpisivanja u Parizu (14.12.1995), 8 i 9. decembra 1995 u Londonu je održana Konferencija o implementaciji mira, koja je rezultovala formiranjem *Saveta za implementaciju mira* (Peace Implementation Council – PIC), koji je brojao 55 država. Londonska konferencija o provođenju mira je takođe dovela do uspostavljanja *Upravnog odbora Saveta za provođenje mira* (Steering Board), koji, pod predsedavanjem visokog predstavnika, funkcioniše kao izvršni organ PIC-a. Članice Upravnog odbora su: Francuska, Italija, Japan, Kanada, Nemačka, Rusija, Sjedinjene Američke Države, Velika Britanija, Predsedništvo Evropske unije, Evropska komisija i Organizacija islamske konferencije (OIC) koju predstavlja Turska. Upravni odbor visokom predstavniku daje političke

smernice; 2) Dve godine nakon Londonske konferencije, u Bonu (Nemačka), 9 i 10. decembra 1997. godine održana je sednica PIC. Na toj sednici doneta su neka ovlašćenja Visokog predstavnika u BiH, koja se različito navode i „tumače“ u teoriji i praksi (OHR, <http://www.ohr.int/>).

- Bilo kako bilo, aktima koji nemaju uporište u Dejtonskom mirovnom sporazumu, Visokom predstavniku su data ovlašćenja koja su direktno ugrožavala funkcionisanje institucija BiH i odnose među entitetima. Različito tumačeći tzv. „Bonska ovlašćenja“, visoki predstavnici u BiH² su se umešali u sve grane vlasti, donosili su zakone, smenjivali visoke funkcionere u nekoliko stotina slučajeva i, praktično, „vršili vlast odozgo“, negirajući Dejtonskim sporazumom i Ustavom BiH utvrđeno uređenje i funkcionisanje te države. Bez pretenzija, odluke Visokog predstavnika su uglavnom išle na štetu Republike Srpske. Vrhunac nedefinisane uloge i samovolje Visokog predstavnika događa se 2021. godine, kada na tu funkciju, mimo odluke Saveta bezbednosti UN, dolazi nemački političar Kristijan Šmit. S obzirom da nije imenovan od strane SB UN (kako je utvrđeno u Dejtonskom sporazumu), Kristijana Šmita kao Visokog predstavnika u BiH ne priznaje Republika Srpska, ali i Kina i Rusija (stalne članice SB UN) smatraju da je Kristijan Šmit nelegalno postavljen na tu funkciju.
- U BiH se odvija proces „revizije“ Dejtonskog mirovnog sporazuma, gde se nastoji (bošnjačka strana podržana spolja) da se stvori unitarna Bosna i Hercegovina, čemu se snažno odupire Republika Srpska. Taj fakt koristi i hrvatska strana, potihlo zagovarajući stvaranje trećeg – hrvatskog entiteta u BiH.
- Put BiH u evroatlanske integracije značajno komplikuje odnose među entitetima. Naime, oba entiteta su za članstvo BiH u EU. Ali, Republika Srpska se opire ulasku BiH u NATO, na čemu insistira Federacija BiH. Po ugledu na Republiku Srbiju, i u Republici Srpskoj je doneta Rezolucija o vojnoj neutralnosti (Rezolucija o zaštiti ustavnog poretka i proglašenju vojne neutralnosti u Republici Srpskoj, 2019). Tu rezoluciju negira bošnjačka strana, pozivajući se na Zakon o odbrani iz 2005, gde je utvrđen put u NATO (Zakon o odbrani, 2005).
- U skladu s navedenim, u praksi se, zvanično i nezvanično, pojavljuju ideje: 1) Da Srbija „preda“ Kosovo, ali „dobije“ Republiku Srpsku, 2) da se Republika Srpska, na referendumu, izjasni za izlazak iz BiH i, u prvom, postane samostalna, a u kasnijem da se pripoji Srbiji; 3) da se formira treći – hrvatski entitet u BiH. Sve to dodatno je zakomplikovano nakon početka rata u Ukrajini 2022. godine, gde se vidi neskriven pristup NATO da BiH nastavi „mamu puta“ ka Alijansi, a, s druge strane, sve snažnije okretanje Republike Srpske ka Rusiji. „Bosanski lonac“ samo što ne proključa. Tome snažno doprinose zapadne sile, a vrlo karakterističan primer za to jeste izglasavanje „Rezolucije o genocidu u Srebenici“, nedavno u Generalnoj skupštini UN.

² 1) Karl Bilt (1995—1997), Švedska; 2) Karlos Vestendorp (1997—1999), Španija; 3) Wolfgang Petrič (1999—2002), Austrija; 4) Pedi Ešdaun (2002—2006), Ujedinjeno Kraljevstvo; 5) Kristijan Švarc-Šiling (2006—2007), Nemačka; 6) Miroslav Lajčak (2007—2009), Slovačka; 7) Valentin Incko (2009—2021), Austrija i 8) Kristijan Šmit (2021-), Nemačka

- Sve navedeno dovodi do prisutnosti i drugih bezbednosnih izazova, rizika i pretnji u BiH, a posebno do organizovanog kriminala i korupcije. Nažalost, ni elementarne nezgode, nesreće i katastrofe ne zaobilaze BiH.

Diskusija rezultata istraživanja

Raspad bivše SFRJ jeste deo procesa završetka Hladnog rata. Bivša SFRJ se razbi-raspala (Knežević, 2012). Razbijena je delovanjem zapadnih sila, pre svega SAD, Nemačke i Velike Britanije, a raspala se usled decenijskih težnji pojedinih republika, pre svih Slovenije i Hrvatske, za osamostaljenjem. Činjenica je da su se zapadne sile stavile na stranu republika koje su se odcepile od SFRJ, a na štetu srpskog naroda. Razbi-raspad SFRJ pratila je homogenizacija prostora na nacionalnoj osnovi, a po tzv. republičkim šavovima, Tamo gde postoji višenacionalna sredina, a pogotovo u Srbiji i BiH (delom u Severnoj Makedoniji i Crnoj Gori), ostali su i najveći bezbednosni problemi.

Sudbina BiH nije zacrtana u Dejtonskom sporazumu, već na navedenom trojnom sastanku u Vašingtonu 1994. godine. „Izetbegovići i Klintonovi su nastavili po svom. Pričali su o građanskoj, multikulturnoj i jedinstvenoj BiH, koju ni Srbi ni Hrvati neće. Primjer prijestonog Sarajeva pokazuje da su Bošnjaci zamišljali „bratstvo i jedinstvo“ u jedinstvenoj države tako da se svi ostali isele iz BiH” (Kecmanović, 2007). Stvoriti unitarnu BiH, koja će biti članica NATO i EU, jeste cilj kolektivnog zapada.

Za tok rata u bivšoj SFRJ trebalo je kazniti Republiku Srbiju. Učinjeno je to na drastičan način agresijom NATO na SRJ 1999. godine. Nisu samo secesionističke težnje Albanaca sa Kosova i Metohije doprinele daljem razbijanju SFRJ. Tome su, presudno, doprinele zapadne sile, jer je otcepljenje Kosova od Srbije (i SRJ) planirano još za vreme rata u BiH.

U skladu s navedenim, dolazimo do ključnog faktora predmeta istraživanja, a to su interesi na Zapadnom Balkanu (Župac, 2024).

- **Sjedinjene američke države** su i dalje ključni “geopolitički igrač”, globalno posmatrano. U nameri da uspostave unipolarni svetski poredak sa sopstvenom hegemonijom, nakon Hladnog rata, sačuvale su NATO kao polugu sile i, milom ili silom, uticale na povinovanje ostatka sveta sopstvenim interesima. SAD su imale najveći uticaj na razbijanje SFRJ. Najveći deo zemalja Evrope, uvažavajući realnost međunarodnih odnosa nakon Hladnog rata, “priklonio se jačem” - bandwagonig (uskakanje u vagon jačeg), kako kaže Kenet Volc (Waltz, 1979) i pristupio Alijansi. Na Zapadnom Balkanu to nisu učinile samo Srbija i BiH.. Stoga, ne treba da čudi kako su do sada prolazile i na čemu će SAD insistirati ubuduće: 1) BiH – unitarna država i 2) Srbiji oteti Kosovo. Agresija Rusije na Ukrajinu 2022, samo je ubrzala geopolitičke procese u Evropi, kojima dominiraju SAD. EU je od SAD dobila zadatak da “iskopa rov” prema Rusiji i da, konačno, isteraju Rusiju iz Evrope, što je bio jedan od ciljeva formiranja NATO još 1949. godine. Ili, kako to kaže uvaženi neorealista Miršajmer (Mearsheimer): “Kada kažemo zapad, mislimo na SAD. Iz Vašingtona dolaze direktive po kojima Evropa maršira” (Mearsheimer, 2023).

- **Evropska unija**, sa bezbednosnog aspekta posmatrano, konstantno je u senci NATO (SAD). To je činjenica još od formiranja Alijanse (1949), koja je aktuelna i nakon formiranja EU (1992). EU je Lisabonskim ugovorom utvrdila Zajedničku spoljnu i bezbednosnu politiku i Zajedničku bezbednosnu i odbrambenu politiku, kao njen deo (Lisabonski ugovor, 2009). Te politike ne funkcionišu u praksi. Deklarativni cilj EU jeste da se Zapadni Balkan priključi Uniji, celovito, ili postupno. Međutim, proces integracije Zapadnog Balkana ide izuzetno sporo. Srbija je, sa Crnom Gorom, otišla najdalje i u pristupnim je pregovorima. Pristupni pregovori sa Srbijom su u zastoju, primarno iz razloga što Srbija ne uvodi sankcije Rusiji, kako to čini EU. Međutim, najveći problem Srbije jeste Kosovo. EU je novim predlogom za normalizaciju odnosa Beograda i Prištine, praktično, javno dala do znanja da priznaje nezavisno Kosovo i da to traži i od Srbije (ne de iure, već de facto priznanje stanja na terenu). Bosna i Hercegovina je dugo bila kandidat za članstvo, a nedavno je doneta odluka o pokretanju pristupnih pregovora sa EU. Međutim, nema ništa od tih pregovora dok se ne regulišu odnosi u samoj BiH. A od regulisanja odnosa medju entitetima u BiH nema ni govora.
- **Rusija** je praktično isterana iz Evrope. Njeni geopolitički interesi na Zapadnom Balkanu su gotovo neutralisani od strane kolektivnog zapada, iako se delom podržavaju i u Srbiji i, posebno, u Republici Srpskoj.
- **Kina**, kao nedvosmisleno svetska sila broj dva, nema geopolitičke interese kao što to čine zapadne sile i Rusija. Njeni interesi, primarno, iskazuju se u ekonomiji. U tom smislu, Kina je svojom inicijativom “Pojas i put” prisutna i na Zapadnom Balkanu, pogotovo u Srbiji. Međutim činjenica je da se od strane kolektivnog zapada sve više suzbija ta kineska inicijativa, koja već vidno slabi u državama članicama EU.
- **Republika Srbija** je svoje nacionalne interese utvrdila u Strategiji nacionalne bezbednosti 2019. godine: 1) **“očuvanje suverenosti, nezavisnosti i teritorijalne celovitosti**; 2) očuvanje unutrašnje stabilnosti i bezbednosti; 3) očuvanje postojanja i zaštita srpskog naroda gde god on živi, kao i nacionalnih manjina i njihovog kulturnog, verskog i istorijskog identiteta; 4) očuvanje mira i stabilnosti u regionu i svetu; 5) **evropske integracije i članstvo u Evropskoj uniji**; 6) ekonomski razvoj i ukupni prosperitet i 7) očuvanje životne sredine i resursa Republike Srbije” (Strategija nacionalne bezbednosti, 2019). Očevidno je da se prvo navedeni i peti po redosledu nacionalni interes međusobno isključuju. Naime, kako da Srbija postane članica EU, kada se Unija zalaže za nezavisno Kosovo?
- **Bosna i Hercegovina** nema utvrdjene nacionalne interese, što je logično, jer je tvorevina koju (primarno) čine tri etničke zajednice. U tom smislu, interesi etničkih zajednica u BiH su dijametralno suprotni i suprotstavljeni, da više naginju ka sukobu, nego li mirnom suživotu naroda i entiteta.
- **Kosovo i Metohija**, koju zapadne zemlje imenuju kao Kosovo, primarno ima jedan cilj – **nezavisna i samostalna država**, koja će postati članica

međunarodnih integracija, pre svega UN, NATO i EU³. Taj cilj svesrdno potpomažu zapadne sile, na čelu sa SAD, Velikom Britanijom i Nemačkom, ali i neke druge države, pod uticajem zapadnih sila, ili iz sopstvenih interesa. Na putu ka ostvarenju navedenog cilja, prištinske vlasti preduzimaju sve mere i aktivnosti koje čine modern države, počev od Ustava, zakona i podzakonskih akata, stvaranja sopstvene vojske i druge.

Zaključak

Procese u međunarodnim odnosima doktiraju svetske sile. Društveni procesi koji odu daleko, ne vraćaju se na početak, mogu samo da se uspore. Raspio se bipolarni svetski poredak, nije uspelo uvođenje unipolarosti od strane SAD, na sceni je stvaranje najnovijeg svetskog poretka. Ta globalna slika sveta, po principu spojenih sudova, prelijeva se na regionalni i lokalni nivo.

Razbi-raspadnuta je SFRJ, a taj proces dovršava se na teritoriji Srbije, delom i u BiH. Sve zemlje tzv. Zapadnog Balkana, izuzev BiH i Srbije priklonile su se jačem i postale članice NATO, sa strateškim opredeljenjem za članstvo u EU. Tako, u bezbednosnom smislu, dominantan uticaj na Zapadnom Balkanu ima NATO, odnosno SAD.

Nakon početka sukoba Rusije i Ukrajine, 2022. godine, Rusija je, praktično, proterana iz Evrope, čime slabi i njen uticaj na Zapadnom Balkanu. Interesi Kine za region, primarno su ekonomski.

Perspektivno, krizu na Zapadnom Balkanu determinisaće pozicija svetskih sila u regionu. U tom smislu, nacionalni interesi malih zemalja nisu kriterijumski značajni. Odnosno, bezbednosna kriza na Zapadnom Balkanu će se zaoštavati unutar zemalja koje nisu uskladile svoje nacionalne interese sa zapadnim silama.

Čekati da Rusija “pobedi” u ratu u Ukrajini i sukobu sa zapadnim silama, da bi se ostvarili sopstveni nacionalni interesi, isto kao padati sa 14. Sprata i pomišljati – nema problema, dočekaću se na noge.

Literatura

1. Boin, A., Hart, P.T., Štern, E., Sandelijus, B., (2010). *Politika upravljanja krizama*, (prevela Danica Cvetković), Službeni glasnik, Beograd.
2. *Briselski sporazum*, (2013). Vlada Srbije, dostupno na: <https://www.srbija.gov.rs/cinjenice/283757>.
3. Buzan, B., Weaver, O., De Vilde, J., (1998), *Security: A New Framework for Analysis*, London; Lynne Rienner.
4. *Dejtonski mirovni sporazum* (1995). dostupno na: <http://ndcsarajevo.org/Dokumenti/Dejtonski-mirovni-sporazum.pdf>.

³ U Strategiji bezbednosti Kosova, 2022-2027, kao vitalni interesi bezbednosti, utvrđeni su: - Zaštita suvereniteta i teritorijalnog integriteta; - Očuvanje ustavnog poretka i javne bezbednosti; - Ljudska bezbednost; - Integracija u evroatlantske strukture i druge međunarodne mehanizme. Dostupno na: <https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2022/10/3-Strategija-e-Sigurise-e-Kosoves-SRB.pdf>, 05.10.2024.

5. Dragišić, Z. (2015). *Bezbednosni identitet Balkana i Evropske unije*, Polja geopolitike, str. 311-324.
6. Forca, B. (2021a). *Sistemi bezbednosti*, Fakultet za poslovne studije i pravo, Beograd.
7. Forca, B. (2021b). *Kriterijumski prístup opredeljenju za i protiv ulaska Bosne i Hercegovine u NATO*, Izlaganje na međunarodnoj naučno - stručnoj konferenciji "Put BiH u NATO – realnost ili zabluda", Centar za lobiranje, 02.10.2021, Banja Luka.
8. Forca, B. (2022). *NATO i Evropska unija kao činioci stanja bezbednosti u Bosni i Hercegovini*, Bezbednosni forum, str. 21-40, br. 1/2022, Beograd.
9. Forca, B. (2023). *NATO i Evropska unija kao činioci kosmetske krize*, Bezbednosni forum, str. 9-40, br. 1/2023, Beograd.
10. Forca, B., Župac, G. (2024a). *Krizni menadžment u sistemu bezbednosti*, Fakultet za poslovne studije i pravo, Beograd.
11. Forca, B., Župac, G. (2024b). *Security Crisis*, Proceedings from 10th Anniversary International Scientific Professional Conference „Security and Crisis Management – Theory and Practice“, pp. 148-161, Original scientific paper; S4GLOSEC Global Security, Belgrade
12. Kecmanović, N. (2007). *Nemoguća država Bosna i Hercegovina*, Filip Višnjić, Beograd.
13. Knežević, M. (2012). *Tranzicija i geopolitika u novom ključu*; Godišnjak za sociologiju, Filozofski fakultet, Niš.
14. KoSSev, (2023). *Podaci o iseljavanju Srba proizvoljni*, dostupno na: <https://kossev.info/iseljavanje-srba-sa-kosova-pausalni-brojevi-i-kompleksni-faktori/>.
15. *Lisabonski ugovor*, (2009). dostupno na: [CONSOLIDATED VERSIONS \(mei.gov.rs\)](https://www.mei.gov.rs/en/consolidated-versions).
16. Mearsheimer, J. (2023). *The darkness ahead: where the Ukrainian war is leading*; dostupno na: https://mearsheimer.substack.com/p/bound-to-lose?r=6o004&utm_campaign=post&utm_medium=web.
17. OHR, (2024), dostupno na: <http://www.ohr.int/>.
18. Pauchant, T., Mitroff, I. (1992). *Transforming the Crisis-Prone Organization: Preventing Individual, Organizational, and Environmental Tragedies*. San Francisco: Jossey-Bass.
19. Politika, (2018). *Tri problema koče evrointegracije Zapadnog Balkana*, dostupno na: <https://www.politika.rs/sr/clanak/418391/Tri-problema-koce-evrointegracije-Zapadnog-Balkana>.
20. Pešić, I. (2024). *Uslovljavanje kao kriterijum puta Republike Srbije u Evropsku uniju*, Fakultet za poslovne studije i pravo, Beograd.
21. Radio Slobodna Evropa, (2024). *Bezbednosna situacija na Zapadnom Balkanu i dalje krhka*, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/stoltenberg-spaic-zapadni-balkan/32792992.html>.

22. *Rezolucija Saveta bezbednosti UN, br.1244*, (1999). Vlada Srbije, dostupno na: <https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/19944>.
23. *Rezolucija o zaštiti ustavnog poretka i proglašenju vojne neutralnosti Republike Srpske*, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/koliko-je-bih-daleko-od-%C4%8Dlanstva-u-nato-u/30958574.html>.
24. Rosenthal, H., Charles. V. (1989). *Coping with crises: the management of disasters, riots, and terrorism*. Springfield: Charles C Thomas Publisher Ltd.
25. Sputnjik (2019). *Švedski general o martovskom pogrom 2004*; dostupno na: <https://lat.sputnikportal.rs/20190210/svedski-general-martovski-pogrom-1118800543.html>.
26. *Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije*, “Službeni glasnik RS”, br. 94/2019.
27. *Strategija bezbednosti Kosova*, dostupno na: <https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2022/10/3-Strategija-e-Sigurise-e-Kosoves-SRB.pdf>.
28. Šekarić, N. (2021). *Zapadni Balkan: Između konflikta i stabilnosti*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd.
29. *Vojnotehnički sporazum* (1999). Vlada Srbije, dostupno na: <https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/?id=19947>.
30. *Zakon o odbrani* (2005), dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/koliko-je-bih-daleko-od-%C4%8Dlanstva-u-nato-u/30958574.html>.
31. Župac, G. (2024). *Nacionalne vrednosti, interesi i ciljevi kao osnova upravljanja krizom u Evropi*, Tematski zbornik sa međunarodnog naučnog skupa “Evropa na raskrsnici – Upravljanje krizama”, str. 27-55, UDK 005.334:351.86(4), Originalan naučni rad, Fakultet za poslovne studije i pravo, Beograd.
32. Waltz, K. (1979). *Theory of International Relations*, Addison-Wesley, Reading.

SECURITY CRISIS MANAGEMENT IN THE WESTERN BALKANS

Goran Župac¹

Abstract

The aim of this paper is to analyze the security crisis in the Western Balkans, especially from the aspect of crisis management - crisis management. The research had a theoretical and empirical part. In the theoretical part, information is given about the origin of the term "Western Balkans" and the security crisis is defined. In the empirical part of the paper, the bearers of security crisis management in the region and their interests were investigated. The following scientific methods were primarily used in the research: comparative, case study and content analysis. The key results of the research are: 1) The term Western Balkans is a geopolitical coin, not a scientifically derived term; 2) Security crisis is a common term for all aspects of the crisis in the region; 3) The security crisis in the region is managed by NATO, with attempts to include the European Union and individual countries; 4) Interests are a key factor in crisis management in the Western Balkans. A short conclusion of the work can be as follows: In the Western Balkans, a serious security crisis is underway, managed by NATO, with a slight influence of the European Union and the countries of the region.

Key words: *Western Balkans, security crisis, interests, governance.*

¹ Goran Župac, Ph.D., Associate Professor, UNION-Nikola Tesla University, Belgrade, Faculty of Business Studies and Law, Jurija Gagarina 149a 11.000 Belgrade, Republic of Serbia, Phone: +381 60 589 99 85, E-mail: goran.zupac@fbsp.edu.rs